

A mátyusföldi zsidóság múltja és jelene

Hrbáček-Noszek Magdaléna: Zsidó hagyományok Galántán és környékén. Pozsony: AB-ART, 2014., 400 p.

Hrbáček-Noszek Magdaléna a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának oktatója nehéz fába vágta a fejszét, amikor a galántai és Galánta környéki zsidóság múltjának és jelenének bemutatására vállalkozott. A Galántához hasonló szlovákiai kistelepülések zsidó történetének a feltárása ugyanis nem túl közkedvelt műfaj Szlovákiában, legalábbis a tekintetben, hogy kevés az ilyen munkák elkészítésére alkalmas szakember és néhány kivételes szlovákiai várost leszámítva a helyi közösségek sem érzik feladatuknak zsidó múltjuk felelevenítését, zsidó örökségük ápolását.

Persze a szlovákiai Holokauszt története komoly szakirodalommal rendelkezik és arról sem szabad megfeledkezni, hogy az elmúlt néhány év során egyre többen kezdtek el foglalkozni Szlovákiában a régió zsidóságának történetével. Így ma már jó néhány zsidó helytörténeti monográfiát vehetünk kezünkbe például Zsolna, Homonna vagy éppen Komárom zsidóságának a múltjáról.¹ Ez azonban csak egy folyamat kezdete, ezért egyelőre még mindig ott tartunk, hogy minden e tárgykörben megjelent munka már a témaválasztása miatt is felhívja magára a figyelmet.

Hrbáček-Noszek elsősorban nem egy történeti munkát készített, ahogy erre a kötet címadása is utal. Sokkal inkább a mára néhány tíz főre zsugorodó galántai zsidó közösség néprajzi és szociológiai elemzését nyújtja könyvében. A munka első fejezete a galántai zsidóság történetét foglalja össze dióhéjban, s külön fejezet mutatja be a környék egykori zsidó iskoláinak térségre gyakorolt hatását. A szerző kiemelten foglalkozik Neufeld Samu 1890-ben alapított nyomdájával is, amely 1920-ban a Kosmos nevet vette fel. A Kosmos magyar, szlovák, héber és jiddis nyelvű munkákat adott ki, többek között az első világháború évéig megjelenő Galánta és Vidékét, majd az 1919 és 1921 között létező Mátyusföldi Lapokat. Mivel kultúrtörténeti jelentősége vitathatatlan, talán érdemes lett volna akár önálló fejezetben tárgyalni történetét. A Neufeld-nyomda persze abból a szempontból is érdekes, hogy Szlovákia városaiban számtalan párhuzamát fedezhetjük fel. Sok helyen meghatározó közéleti funkciót töltöttek be a zsidó vállalkozók által alapított és működtetett nyomdák, amelyek adott esetben a két világháború között is a magyar nyelvűséget erősítették akár olyan városokban is, mint az 1918 után magyar többségüket elvesztő Pozsony, Kassa vagy Eperjes. Minden bizonnyal ilyen volt a Neufeld-féle Kosmos is, amelyről tehát szívesen olvastam volna bővebben.

A munka ezen történeti részét összességében kissé összeszedetlennek, időben csapongónak vélem, bár kétségtelen, hogy a szerző rengeteg adatnak nézett utána, és arról sem szabad megfeledkezni, hogy művének súlypontja jóval inkább a terepmunkára és a kérdőívesre alapozott jelenkori zsidó közösség identitásának a felmérése volt. Mindazonáltal ha ragaszkodott ehhez a történeti áttekintéshez, a hitközségek éves költségvetése helyett talán érdemes lett volna inkább azokra a fontos kérdésekre kitérni, hogy milyen folyamatok mentek végbe a dualizmus korában a helyi zsidó közösségen belül, milyen hatással volt rájuk a magyarosítás folyamata? Mennyire volt megosztott a galántai zsidóság a két világháború közötti időszakban, mennyire terjedt el Mátyusföldön a cionizmus, s voltak-e helyi képviselői a magyar zsidó mozgalomnak? A levéltárakban, korabeli sajtóban és statisztikai kiadványokban feltehetően annak is utána lehetett volna nézni, hogy az 1938-as városi képviselő-testület 9 „zsidó származású” tagja (23. p.) mely pártok képviselője volt?

---

¹ Frankl, Peter – Frankl, Pavel. *Židia v Žiline*. Žilina: Edis, 2009., 503 p.; Hlavinka, Ján. *Dejiny židovskej komunity v Hummenom*. Humenné: Adin, 2013., 144 p.; Paszternák András – Paszternák Tamás: *Mozaikok a komáromi zsidóság történetéből*. Komárom: Komáromi Zsidó Hitközség, 2013., 250 p.

Bár a kötet vállaltan a népszerűsítő stílust követi, vagyis sok ábrával, fényképpel, táblázattal dolgozik, a tudományos munkákhoz edzett szemnek némely helyen kissé zavaró, hogy fontos adatok hivatkozás nélkül kerültek bele könyvbe. Az is érdekelt volna, hogy az első három fejezetben idézett interjúk melyik évben, hol és milyen nyelven készültek (például 37. p, 45. p.). A galántai zsidóság nyelvi szokásairól a könyv vége felé, a 133. oldalon olvashatunk először. Itt a szerző megállapítja, hogy az otthoni kommunikáció nyelve a magyar és a szlovák, vagy pedig csak szlovák.

A kötet harmadik fejezete a galántai zsidóság tárgyi és szellemi kultúráját mutatja be. Külön rész szól a szimbólumokról és bemutatásra kerül a menóra, a Dávid-csillag, a kettős kőtábla, az ősi jelképek, a sófár és a zsinagóga kegytárgyai. Mindezzel a zsidó kultúra általános bevezetőjébe kalauzol minket a szerző, melyet a zsidó otthon szellemi hagyatékát és a zsidó ünnepeket tárgyaló két hosszabb fejezet követ. Ennek olvasatán joggal merülhet fel a kérdés, hogy a zsidó kultúrára és vallásra vonatkozó általános ismeretek miért nem a bevezetőben kaptak helyet? Az egyértelmű, hogy nem egy judaista által és nem elsősorban a judaista szakmának íródott műről van szó, s hogy bevallott cél volt közelebb hozni a zsidó kultúrát az átlag olvasó számára, amely dicséretes célkitűzés. Éppen ezért hasznosabbnak véltem volna, ha elsőként esik szó a zsidó kultúráról általában, majd ezt követően jutunk el egy szűkebb regionális és városi közösség megismeréséhez, ebben a kötetben úgy tűnik, hogy mindez fordítva történt.

Persze nyilvánvalóan a kötet legértékesebb része az utolsó, hatodik fejezet, amely a szerző saját kutatásain alapult, s amellyel a még élő zsidó közösséget igyekezett megszólítani. Az 50 lelket számláló galántai zsidó közösségből 24-en töltötték ki Hrbáček-Noszek kérdőívet, kontrollcsoportja pedig a dunaszerdahelyi zsidóság volt. Ezenkívül interjúkat is olvashatunk a szövegbe ékelve. Ezzel kapcsolatban érdekelt volna, hogy mennyiben támaszkodott a szerző a saját kreativitására, vagyis készültek-e már hasonló felmérések Szlovákia más zsidó közösségeiben is, s ha igen, megállapíthatóak-e jelentősebb szlovákiai tendenciák e téren? Mit tudunk a jelenkori szlovákiai zsidóságról? Miért érdemes a galántaiakkal önálló műben foglalkozni? Tudomásom szerint például Peter Salnernek voltak részben ilyen jellegű kutatásai, melyek elsősorban a városi társadalomra összeponosítottak.² Mindezzel Hrbáček-Noszek egész művét egy szélesebb kontextusba helyezhette volna.

A szerző kérdőíveiben főként a zsidók területi identitásának összetettségére, valláshoz való viszonyulására kérdezett rá. Például arra, hogy az illetők melyik országot tartják hazájuknak, (a galántaiak majdnem egy harmada egyszerre tartja hazájának Izraelt és Szlovákiát), vezetnek-e kóser háztartást és mit jelent zsidónak lenni. A kérdőívek elemzése utána következik egy több oldalas elméleti fejtegetés az önazonosság vizsgálatáról, ennek véleményem szerint a fejezet elején, vagyis a kutatás módszertani alapjainak a megvetésekor kellett volna helyet kapnia.

A kötet, mely minden kritikai megjegyzésem ellenére egy fontos állomása a mátyusföldi zsidó történelem kutatásának, egy több mint húsz oldalas melléklettel zárul, melyben többek között a zsidó ünnepek és emléknapok, valamint a galántai holokauszt áldozatok listája található. Galántáról és környékéről 1400 zsidót hurcoltak el, akiknek csak kevesebb, mint egyötöde tért vissza. A zsidó építészeti emlékekből mára csupán a temető maradt meg, a galántai zsinagógát pedig az 1970-es években lebontották. A szerzőnek sikerült egy kicsit visszahoznia a közgondolkodásba, hogy egy ilyen közösség is létezett.

Szeghy-Gayer Veronika

---

² Lásd például Salner, Peter.: *Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou*. Zing Print, Bratislava 2000., 295 p.